

— E S S A Y —

Een moreel kompas voor het bankwezen

Wat filosofen banken adviseren

Beroemde filosofen hebben hun eigen visie op de wereld gevormd en gegeven. Vanuit hun eigen wereldbeschouwing laat oud-bankier Owen de Vries hen antwoorden op de vragen die nu leven over de banken. Hun wijsheid is actueel en toepasbaar. Zeker als het gaat om ethisch bewustzijn.

TEKST OWEN DE VRIES | BEELD LUCY LAMBRIEX

Banken hebben rechtstreeks veel invloed op onze welvaart en ons welzijn. Ze hebben de verschillende crises veroorzaakt en dat heeft volgens Neelie Kroes wereldwijd 10 biljoen euro gekost. Cees Maas (oud topman ING en voorzitter van de Adviescommissie toekomst banken) zei in 2009: “Veel partijen zijn schuldig, maar de schuld begint bij de banken. Wij hebben dit laten gebeuren. In Amerika hebben banken zich misdadig gedragen en Nederlandse banken hebben meegedaan aan het spel.” Banken hebben een cruciale rol in de maatschappij en zoals Peter Blom, Triodos-directeur zei: “Banken zijn te belangrijk om aan bankiers over te laten”.

Iedereen heeft zich met de banken bemoeid en de kritiek is op heel veel manieren naar voren gebracht. Toch is er een groep die nog te weinig aan het woord is geweest en dat zijn de filosofen. Zij zijn bij uitstek geschikt om deze grootschali-

ge problematiek te doorgronden en in een breder perspectief te plaatsen. Zij kijken naar het geheel in plaats van naar een deel. Overzicht ontbreekt nu juist bij banken. Zij zitten vast in hun cirkelmantra van risico - omzet - kosten - winst - solvabiliteit. Daarom heb ik fictief verschillende beroemde filosofen uitgenodigd om hun licht te laten schijnen over de bankencrisis. We spreken af in de Blauwe Zaal van kasteel Bouvigne in Breda. Midden op het beige tapijt staat een grote ovale tafel met antieke leren stoelen eromheen.

WAT IS CRISIS?

Bas Haring: “Macro-economische definities gaan steeds meer rondzingen en daardoor laten we ons te veel een gevoel aanpraten. Voor mij betekent crisis in ieder geval niet dat een economie drie keer achter elkaar geen groei laat zien. Wel, zoals in Zuid-Europa, dat veel mensen werkloos worden, de gezondheidszorg achteruitgaat en mensen zelfmoord plegen.

OWEN DE VRIES:
**“OVERZICHT ONTBREEKT
BIJ BANKEN.”**

De pest in de middeleeuwen was ook een crisis. Crises zullen altijd blijven bestaan en zullen altijd onverwacht blijven komen, ondanks de economische en technische wetenschappen. Deze wetenschappen kunnen wel weer helpen bij het opbouwen van een duurzame, toekomstgerichte samenleving.”

WAAROM BEGRIJPT MIJN BANK ME NIET?

Plato: “Ik geef jullie mijn allegorie van de grot. In deze grot zitten mensen gevangen en zij zien slechts schaduwen gecreëerd door een ver licht en horen een vaag geluid. Die schadu-

wen en die echo's zijn hun werkelijkheid die ze gebruiken als uitgangspunt voor hun denken en doen. De basis voor hun cultuur met hun gewoonten, rituelen, waarden en normen. Maar het blijft slechts een afspiegeling van de oorspronkelijke werkelijkheid. Echt zintuigelijk waarnemen, begrijpen en invoelen zijn niet mogelijk. De blik is vertroebeld en vervormd. Als een gevangene zich zou kunnen bevrijden en in contact zou kunnen komen met de buitenlucht en het zonlicht, dan is de vraag wat hij verkiest; die nieuwe werkelijkheid kost hem zijn ogen, omdat hij niet is gewend aan zoveel

licht. De vrijheid kost hem ook de relatie met de anderen in de grot, omdat hij een andere en waardevollere werkelijkheid – waaronder de oorzaak van de schaduwen – leert kennen dan die gangbaar is onder de gevangenen. Maar het geneest hem wel van de onwetendheid van de reële wereld.”

Zeno van Citium: “Als stichter van het Stoïcisme vind ik dat al onze kennis berust op zintuiglijke waarneming. Op het moment dat iemand in een grot – of toepasselijker een (hoofd) kantoor – zit, dan zal hij niet aan mijn criteria voldoen om te menen dat hij de werkelijkheid waarneemt. De zintuigen moeten namelijk goed functioneren en afgestemd zijn op klanten, de afstand in ruimte en tijd moet niet te groot zijn met klanten, de waarneming moet lang genoeg duren met klanten, de waarneming moet rechtstreeks zijn en niet een afgeleide zijn en een herhaalde waarneming van onszelf en van anderen moet hetzelfde resultaat geven. Naar mijn mening wordt niet voldaan aan bovenstaande criteria. Geluk gaat langs de weg van de werkelijkheid (de ontevreden maatschappij).”

Arthur Schopenhauer: “Volgens mij als levensfilosoof ligt de bankenproblematiek dieper. De mens ervaart zichzelf in diepste wezen als wil. Het is een dwingend beginsel, een levensprincipe. De wil is datgene dat vooraf gaat aan de menselijke bewegingen. Uiteindelijk is alles veruiterlijking van deze wil. De mens is dus in de eerste plaats een ‘willend’ wezen waarbij het verlangen centraal staat en niet het redelijk verstand. Ook bankiers zijn ten diepste wil. Maar het lijden van mensen en maatschappij door toedoen van de banken heeft mij diep getroffen. Dit kan toch niet de bedoeling zijn? Ik ben ook tegen vivisectie, tegen snijden in levend weefsel en ik vind dat banken hebben gesneden in een levende samenleving.”

Friedrich Nietzsche: “Het leven is een strijd waar ieder probeert de anderen te onderwerpen. Verder ben ik het eens met Schopenhauer; wij nemen de wereld waar conform onze behoeften en belangen. Moraal ontkent deze menselijke werkelijkheid en is vaak een dekmantel voor machtsongor. De ster-

ken, in dit geval de banken, gaan niet uit van het nut voor de ander of voor de samenleving, maar van hun eigen gevoel van krachtplooiing, hun eigen verhevenheid en suprematie. De banken zijn de dominante kracht die vanuit een conservatief kader nee zegt tegen mensen die de kracht hebben om ja te zeggen tegen het bestaan. Banken bepalen zo de werkelijkheid.”

WAT ZIEN JULLIE ALS OPLOSSING?

In koor zeggen zij: “Ethiek!”

Plato: “Het doel van ethiek is de mens de weg naar geluk wijzen en deel te hebben aan het ware Goede. Mijn leer gaat over de ideeën, een term die duidt op abstracties, zaken met vaste eigenschappen, ook wel de zogenaamde wezenskwaliteiten. Zij zijn onstoffelijk, onvergankelijk en volmaakt en zijn de bron van ware kennis. Zij staan boven de waarneembare tastbare aardse wereld die slechts afgeleid is van de Ideeënwereld. Binnen het rijk van de Ideeën is het Goede het hoogste Idee. Het Goede is oorzaak en doel in het leven.”

Socrates: “Vanuit mijn horzelfunctie zou ik de banken het volgende willen meegeven: “Niemand doet vrijwillig iets verkeerd maar iedereen streeft in eerste instantie naar eigen geluk. Zodra wij weten wat voor geluk (voor de ander) nodig is, dan zullen we dat ook doen. Wat je (verkeerd) doet is bepaald door je (beperkte) kennis over het goede. Maar deugd is te leren door onderzoek te doen en anderen het goede voor te laten doen.”

Auguste Comte: “Banken moeten meer vanuit de maatschappij denken. Als ontwerper en naamgever raad ik ze aan om kennis te nemen van de hoogste en leidende wetenschap; de sociologie. Dit is de studie van de mensheid. Mijn doel is het scheppen van een nieuwe morele en sociale orde die moet leiden tot vooruitgang van de mensheid en verbetering van de sociale toestanden. Met name de sociale statica raad ik aan om te lezen omdat het de bestaansvoorwaarden betreft van iedere samenleving. Bankers moeten de religie van de mensheid aanhangen. Deze religie bevat een gemeenschappelijk stelsel van opvattingen en ideeën dat dient als maatschappelijke ‘lijm’. Bankers moeten beseffen dat asociaal kortetermijn-egoïsme op de lange termijn in strijd is met hun eigen belang. De felle discussie over de bonussen is hierin een helder voorbeeld van kortetermijndenken.”

Arthur Schopenhauer: “Meer kennis is niet de oplossing, want naarmate het inzicht groeit, neemt ook het lijden toe. De definitieve oplossing bieden ascese en moraal. Bij het zedelijk handelen gaat het om medelijden waarbij het verschil tussen ik en jij verdwijnt. Het leed van de ander wordt dan ervaren

**“BANKEN MOETEN BESEFFEN DAT
ASOCIAAL KORTETERMIJN-EGOÏSME
OP DE LANGE TERMIJN IN STRIJD IS
MET HUN EIGEN BELANG”**

“IK ADVISEER BANKIERS EEN GEMATIGD LEVEN WAARIN ZIJ MOETEN INZIEN DAT NIET AL HUN VERLANGENS VERVULD KUNNEN WORDEN”

als eigen leed en daarmee onwenselijk. Verder adviseer ik bankiers een gematigd leven waarin zij moeten inzien dat niet al hun verlangens vervuld kunnen worden. Kortom laat banken zich berusten in moraal en matiging. Het goede is liefde.”

HOE KOMEN WE TOT EEN BETERE BANCAIRE SECTOR?

Edmund Husserl: “Eerst moeten banken terug naar de dingen zelf, van wat ze daadwerkelijk zijn. Concreet betekent dat ze echt moeten weten en voelen hoe ze in de leefwereld van de klanten ervaren worden. In dit kader is wezensschouw of waarneming van het object, noem het zelfreflectie, in dit geval de bankiers, noodzakelijk. Met behulp van reducties op de verschillende uiterlijke verschijnselen – ik noem ze fenomenen – van banken komen we tot het innerlijke wezen van banken, ofwel hun werkelijke intentie. Als voorbeelden van fenomenen noem ik de producten (de woekerpolis), de klant- en medewerker-onvriendelijke processen, de gemanipuleerde prijs (de Liborfraude) en de ondoorzichtige promotie. Vanuit deze onwenselijke huidige werkelijkheid kan via een proces van ervaringen een nieuwe wenselijke werkelijkheid worden opgebouwd.”

Martin Heidegger: “In mijn boek *Sein und Zeit* geef ik aan dat het belangrijk is om te komen tot het verstaan van het Zijn en de zijnskenmerken die bepalend zijn voor onze wereld. Een van die zijnskenmerken is ‘het-mede-zijn’. Er is geen ‘ik’ zonder anderen. Die verhouding druk ik uit in de term ‘Fürsorge’, dat je zorgend in de wereld moet staan. Jullie zorgplicht lijkt daar wel op. Ook Huub Oosterhuis verwoordde het mooi: ‘Jij die mij ik maakt’.”

Jean Jacques Rousseau: “Als inspirator van de Franse revolutie stel ik voor om een Maatschappelijk Contract met de banken op te maken. Dit is een overeenkomst voor en door de samenleving, inclusief de bank. Dit betekent dat iedereen zijn rechten aan de gemeenschap overdraagt. De gedachte hierachter is dat hiermee de uitgangspositie voor iedereen gelijk is en dat niemand, ook de banken niet, er belang bij kan hebben om anderen in een nadelige positie te brengen. Alles is ge-

Wat hebben de banken aan filosofie?

Filosofie is afgeleid van het Griekse woord ‘philosophia’ dat ‘liefde voor de wijsheid’ betekent. Banken zouden wat meer mogen filosoferen, meer wijsheid aan de dag leggen. Dat heeft niets zweverigs of onpraktisch. Een bankier zou een evenwichtskunstenaar moeten zijn tussen uiteenlopende denkrichtingen en niet enkel kiezen voor zichzelf. Voor Aristoteles was het helder; wijsbegeerte begint bij verwondering en het zetten van vraagtekens bij vanzelfsprekende waarheden, (schijn)zekerheden en antwoorden. Socrates’ werkwijze sluit daar op aan; door steeds vragen te stellen over de meningen en de veronderstellingen kom je tot een beter inzicht en overzicht. Banken stellen te weinig vragen om in te zien wat wezenlijk is.

Filosofie helpt bij het creëren van inzicht in en overzicht op het geheel met geestelijke vergezichten. Banken hebben namelijk last van verkokering, het zogenaamde tunnel- en silodenken. Filosofie helpt dan bij het vormen van een wereldbeschouwing en brengt samenhang in essenties. Ook geeft zij houvast door middel van zingevende kaders en helpt ons op weg naar een totaalbeschouwing.

richt op de algemene wil, op het algemene belang. Daar ligt dan ook de prioriteit voor banken. De samenleving als collectief lichaam is dus soeverein.”

Immanuel Kant: “We moeten niet alleen naar de banken kijken maar ook naar het aandeel van de klanten, de consumenten. Als filosoof van de Verlichting vind ik dat klanten hun onwetendheid en onmondigheid aan zichzelf hebben te danken. Verlichting gaat over het einde van de onmondigheid, een kritische houding ten aanzien van de omgeving met haar cultuur en moraal, en verzet tegen dogmatiek, tegen geloof in autoriteiten in godsdienstzaken, tegen bijgeloof, tegen traditionele instanties die alles in stand houden. Ik raad klanten aan om meer gebruik te maken van hun (financiële en morele) verstand. Gezien de financiële wantoestanden en de impact daarvan zouden klanten de Franse revolutie als voorbeeld kunnen nemen om de macht van banken over te nemen. Banken raad ik ook aan hun verstand te gebruiken. Verstand maakt helder dat het eigenbelang en geluk samenvallen met het belang en geluk van anderen.”

WELKE BEGINSELEN ZOUDEN BANKEN MOETEN HANTEREN?

Socrates: “Ik vind dat banken tot een deugdelijke gedragsfungering moeten komen. De moraal is niets zweverigs en is geboren uit praktische nood ten einde een gedragsnorm te funderen. De moraal bestaat uit in het zoeken van het waarom. Men moet namelijk weten waarom iets goed is. Goed handelen is namelijk harmonisch en evenwichtig handelen – de praxis - in de concrete gemeenschap. De wijsbegeerte kan daarbij helpen omdat zij gericht is op overzicht en inzicht in het geheel waarbij zaken in een ruimer kader worden geplaatst. Ethisch handelen is het gevolg van een inzicht in het goede en is pas menselijk als het de ander betreft.”

Immanuel Kant: “Mijn gouden regel is ‘wat gij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook een ander niet,’ of ruimer gesteld: ‘doe met de wereld wat jij wilt dat de wereld met jou doet.’ Dit uitgangspunt gaat over respect, het herkennen en erkennen van de grenzen van anderen.”

**“MIJN BROOD IS EEN MATERIËLE
KWESTIE. MAAR DE HONGER VAN DE
ANDER IS MIJN SPIRITUALITEIT”**

Owen de Vries

Ruim 20 jaar werkte Owen de Vries bij ABN Amro. Hij was altijd gefascineerd door het vak bankieren en de relatie tussen de maatschappij en banken. Zijn studie filosofie hielp hem bij het formuleren van een oriënterend en zingevend kader voor banken. Dit houvast haalt de waan van een bankdag en de financiële crisis weg. In het dagelijks leven werkt De Vries als consultant en als trainer voor banken en financiële instellingen in Nederland. Daarnaast wordt hij regelmatig ingehuurd als spreker. Hij is auteur van het boek *Heartful Banking* en schrijft een nieuw boek over integraal ondernemerschap dat in 2019 verschijnt. Ook was hij initiatiefnemer van de expositie ‘De schreeuw van de maatschappij, Het verhaal over de financiële crisis’, begin 2019 in de Nieuwe Veste in Breda.

Emmanuel Lévinas: “Ik beschrijf de ethiek in de relatie tussen Ik en de Ander. Verantwoordelijkheid is de essentie in het leven. Het is je natuur, het meest wezenlijke en oorspronkelijke van het mens zijn. De mens is verantwoordelijk voor zijn eigen handelingen, maar eerder nog voor die van de Ander. De Ander maakt mij verantwoordelijk. Mijn oneindige verantwoordelijkheid ontspringt aan de absolute waarde van het Gelaat van de Ander. Het Gelaat overstijgt alle culturen en talen, het doet een appèl op het Ik, sterker nog het eist een oneindige verantwoordelijkheid om altijd voor die Ander te zorgen. Jouw leven is zijn-door-de-Ander. Of zoals Huub Oosterhuis het verwoordde: “Jij die mij ik maakt”. De Ander kan en mag door mij – de banken, in deze context - niet gebruikt worden voor eigen doeleinden en is nooit ongewild te integreren voor mijn eigen doeleinden. Dit gaat hiermee veel verder dan de bancaire zorgplicht. Mijn brood is een materiële kwestie. Maar de honger van de Ander is mijn spiritualiteit.”

Martin Heidegger: “Banken maken een terugtrekkende beweging in dit kader. Veel bankmedewerkers worden ontslagen en kantoren worden gesloten. Dichtbij – een belangrijke waarde van de Rabobank – met echt contact is niet meer haalbaar. Bestaan is verstaan. Maar dit ‘Verstehen’, een diep oorspronkelijk begrijpen, invoelen, is onmogelijk door de terugtrekking. Het Gelaat van de Ander, de klant, is onzichtbaar geworden. Hoe willen banken afgestemd zijn als ze het contact met de leer van het leven verliezen? Verstaan betekent voor banken bestaan(srecht).” ■